e-ISSN: 2687-184X

CİLT/VOLUME: 23 • SAYI/NUMBER: 3 • EYLÜL/SEPTEMBER 2022

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ DERGİSİ

TÜRKİYE'DE PARA POLİTİKASINA FARKLI BİR BAKIŞ: FİNANSAL ÇEVRİMLERLE GENİŞLETİLMİŞ TAYLOR KURALI
Veysel KARAGÖL – Burhan DOĞAN

MEDİKAL TURİZİMDE DİJİTAL PAZARLAMA GÜVENİ VE MEDİKAL TURİST SADAKATİ İLİŞKİSİ: ULUSLARARASI TURİSTLER ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA
Volkan POLAT – Hanaa Abdelghany Mohamed OMAR

KARAR AĞAÇLARI İLE TÜRKİYE-ALMANYA EKSENİNDE KADINLARIN İŞ-AİLE ROLLERİNE İLİŞKİN TUTUMLARININ İNCELENMESİ
Ayşe ABBASOĞLU ÖZGÖREN – Duygu İÇEN – Anıl BOZ SEMERCİ

SAĞLIK KURUMLARINDA İŞ ARKADAŞLARININ SOSYAL KAYTARMASI İLE BİREYİN KAYTARMA DAVRANIŞI ARASINDAKİ İLİŞKİDE İŞ TATMİNİ VE ÖRGÜTSEL BAĞLILIĞIN ARACI ETKİSİNİN İNCELENMESİ
Ani Hande METE – Özgür UĞURLUOĞLU

IS EXPORT OF LABOR A THREAT OR OPPORTUNITY: THE CASE OF BAGONG BAYANI (NEW HEROES)
Mehmet Ali KOÇAKOĞLU

KAMU YÖNETİCİLERİ İÇİN GİRİŞİMCİ BAKIŞ AÇISININ ÖNEMİ
Kürşad Emrah YILDIRIM

COVİD 19 PANDEMİSİNİN İLK DÖNEMİNDE KADIN EMEĞİNDEKİ DEĞİŞİM
Elif ÇAĞLI KAYNAK

TÜRK HÜMANİZMASINDAN MERTEBELER DEVLETİNE: HİLMİ ZİYA ÜLKEN'İN HÂKİMİYET'İ
Metin ÖZKAN

LİBERALİZM VE TÜRK SİYASAL HAYATINDA LİBERAL EĞİLİMLER
Muhammet Yasin BAŞKAN

SÜRDÜRÜLEBİLİR ÜRETİM VE TÜKETİM ANLAYIŞINA YÖNELİK BİR BİBLİYOMETRİK ANALİZ
Yeşim Deniz ÖZKAN ÖZEN – Volkan YAVAŞ

TÜRKİYE'DE CİNSİYETLER ARASI KAZANÇ EŞİTSİZLİĞİNİN ÖLÇÜLMESİ MEASURING EARNINGS INEQUALITY BETWEEN GENDERS IN TURKEY
Nagihan BOZALİ – Mehmet Sedat UĞUR

HOUSEHOLD DEMOGRAPHICS AND PREFERENCE FOR ORGANIC PRODUCTS IN SEVEN MAJOR FOOD CATEGORIES
Ali Umut GÜLER

İMV VE WASPAS TABANLI ARACI KURUM PERFORMANS DEĞERLENDİRİLMESİ
Osman PALA

ÇALIŞMA YAŞAMINDA AYRIMCILIĞIN İZİNİ SÜRERKEN: HOLLANDA'DA MESLEK SAHİBİ TÜRKİYE KÖKENLİLER
Derya DEMİRDİZEN ÇEVİK

İBN HALDUN'UN YÖNETİM BİÇİMLERİ TASNİFİ ÇERÇEVESİNDE KUTADGU BİLİG'TE İDEAL YÖNETİM MODELİ
Zeynel ABİDİN KILINÇ

LATİN AMERİKA ÜLKELERİNDE BAŞKANLIK SİSTEMİ VE DEMOKRASİ İLİŞKİSİ – AYNI KADEHTE FARKLI ŞARAPLAR
Yaşar Pınar ÖZMEN – Furkan YAMAN

TÜRKİYE'DE VE G7 ÜLKELERİNDE DIŞA AÇIKLIK VE EKOLOJİK AYAK İZİ İLİŞKİSİ: YATAY KESİT BAĞIMLILIĞI ALTINDA PANEL VERİ ANALİZİ
Çağla BUCAK – Refik Fatih SAYGILI

EKONOMİK BÜYÜME, DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI, FİNANSAL GELİŞME VE EKOLOJİK AYAK İZİ ARASINDAKİ İLİŞKİ: ABD VE ÇİN ÜZERİNE BİR ANALİZ
Hakan BAKKAL

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

ISSN: 2687-184X
Ulusal Hakemli Dergi

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ DERGİSİ

JOURNAL OF ANADOLU UNIVERSITY FACULTY OF ECONOMICS AND ADMINISTRATIVE SCIENCES

Cilt/Volume: 23 Sayı/Number: 3

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ DERGİSİ
JOURNAL OF ANADOLU UNIVERSITY FACULTY OF ECONOMICS AND ADMINISTRATIVE SCIENCES

Sahibi: Anadolu Üniversitesi Adına Rektör Prof. Dr. Fuat ERDAL
Owner: On behalf of Anadolu University, Rector Prof. Dr. Fuat ERDAL

Yayın Yönetmeni / Editor in Chief: Aytül Ayşe CENGİZ
Dizgi/Typest: Ayşegül ŞAHİN – Aykut YAKAR
Teknik Hazırlık: Ahmet Yılmaz BOZKAYA
Kapak Tasarım/Cover Design: Furkan ÇINAR

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ DERGİSİ
JOURNAL OF ANADOLU UNIVERSITY FACULTY OF ECONOMICS AND ADMINISTRATIVE SCIENCES

EDİTÖR/EDITOR

Prof. Dr. Aytül Ayşe CENGİZ
Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi 26470 Eskişehir – Türkiye
Tel/Phone: +90 222 335 05 80 – Dahili/Ext: 3303
e-posta/e-mail: aacengiz@anadolu.edu.tr

EDİTÖR YARDIMCILARI/ASSOCIATE EDITOR

Arş. Gör. Ayşegül ŞAHİN
Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi 26470 Eskişehir – Türkiye
Tel/Phone: +90 222 335 05 80 – Dahili/Ext: 3360
e-posta/e-mail: aysegulsahin@anadolu.edu.tr

Arş. Gör. Aykut YAKAR
Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi 26470 Eskişehir – Türkiye
Tel/Phone: +90 222 335 05 80 – Dahili/Ext: 3336
e-posta/e-mail: aykut_yakar@anadolu.edu.tr

ALAN EDİTÖRLERİ / SECTION EDITORS

Prof. Dr. Deniz KAĞNICIOĞLU-*Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri*
Doç. Dr. Yener ŞİŞMAN- *Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri*
Prof. Dr. Erol KUTLU-*İktisat*
Prof. Dr. Erkan ÖZATA-*İktisat*
Doç. Dr. İsmail Onur BAYCAN-*İktisat*
Prof. Dr. Ayşe Banu BAŞAR-*İşletme*
Doç. Dr. Zeynep ÖZATA-*İktisat*
Prof. Dr. Şebnem TOSUNOĞLU-*Maliye*
Dr. Öğr. Üy. Yusuf Ziya BÖLÜKBAŞI- *Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi*

YAYIN KURULU / EDITORIAL BOARD

Prof. Dr. Elif DAĞDEMİR - *Anadolu Üniversitesi*
Prof. Dr. Cenk SÖZEN - *Başkent Üniversitesi*
Prof. Dr. Nurdan ASLAN – *Marmara Üniversitesi*
Prof. Dr. Sevgi Ayşe ÖZTÜRK – *Anadolu Üniversitesi*
Prof. Dr. Mehmet Oğuz ARSLAN – *Anadolu Üniversitesi*
Prof. Dr. Yeliz MERT KANTAR – *Eskişehir Teknik Üniversitesi*

DANIŞMA KURULU/ ADVISORY BOARD

Prof.Dr. Ahmet ERKUŞ	*Bahçeşehir Üniversitesi*
Prof.Dr. Ayşen SİVRİKAYA	*Hacettepe Üniversitesi*
Prof.Dr. Birgül ÇİFTÇİ	*Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi*
Prof.Dr. Cem SAATÇİOĞLU	*İstanbul Üniversitesi*
Prof.Dr. Çiğdem KIREL	*Anadolu Üniversitesi*
Prof.Dr. Erinç YELDAN	*Kadir Has Üniversitesi*
Prof.Dr. Erol TAYMAZ	*Ortadoğu Teknik Üniversitesi*
Prof.Dr. Fatih TEMİZEL	*Anadolu Üniversitesi*
Prof.Dr. Fernando Fita ORTEGA	*University of Valencia*
Prof.Dr. Fuat ERDAL	*Anadolu Üniversitesi*
Prof.Dr. Gülfidan BARIŞ	*Anadolu Üniversitesi*
Prof.Dr. Güneş ZEYTİNOĞLU	*Anadolu Üniversitesi*
Prof.Dr. Hasan Hüseyin BAYRAKLI	*Afyon Kocatepe Üniversitesi*
Prof.Dr. İbrahim KIRCAOVA	*Yıldız Teknik Üniversitesi*
Prof.Dr. İlyas ŞIKLAR	*Anadolu Üniversitesi*
Prof.Dr. İsa SAĞBAŞ	*Afyon Kocatepe Üniversitesi*
Prof.Dr.Kemal YILDIRIM	*Anadolu Üniversitesi*
Prof.Dr. Metin COŞGEL	*University of Connecticut*
Prof.Dr. Mine OYMAN	*Anadolu Üniversitesi*
Prof.Dr .Mustafa Erkan ÜYÜMEZ	*Anadolu Üniversitesi*
Prof.Dr. Nuran CÖMERT	*Marmara Üniversitesi*
Prof.Dr. Özcan DAĞDEMİR	*Eskişehir Osmangazi Üniversitesi*
Prof.Dr. Özgür TONUS	*Anadolu Üniversitesi*
Prof.Dr. Özlem ZEYBEK IŞIĞIÇOK	*Uludağ Üniversitesi*
Prof.Dr. Recep PEKDEMİR	*İstanbul Üniversitesi*
Prof.Dr. Reinhard RESCH	*Johannes Kepler University*
Prof.Dr. Saime ÖNCE	*Anadolu Üniversitesi*
Prof.Dr. Süleyman SÖZEN	*Anadolu Üniversitesi*
Prof.Dr. Şehamet BÜLBÜL	*Marmara Üniversitesi*
Prof.Dr. Tony ROYLE	*University of York*
Prof.Dr. Uğur YOZGAT	*İstanbul Kültür Üniversitesi*
Prof.Dr. Verda CANBEY ÖZGÜLER	*Anadolu Üniversitesi*
Prof.Dr. Yılmaz KILIÇASLAN	*Anadolu Üniversitesi*

İÇİNDEKİLER	SAYFA
TÜRKİYE'DE PARA POLİTİKASINA FARKLI BİR BAKIŞ: FİNANSAL ÇEVRİMLERLE GENİŞLETİLMİŞ TAYLOR KURALI A DIFFERENT PERSPECTIVE ON MONETARY POLICY IN TURKEY: AUGMENTED TAYLOR RULE WITH FINANCIAL CYCLES ***Veysel KARAGÖL – Burhan DOĞAN***	**1-21**
MEDİKAL TURİZİMDE DİJİTAL PAZARLAMA GÜVENİ VE MEDİKAL TURİST SADAKATİ İLİŞKİSİ: ULUSLARARASI TURİSTLER ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA THE RELATIONSHIP BETWEEN DIGITAL MARKETING TRUST AND MEDICAL TOURIST LOYALTY IN MEDICAL TOURISM: A RESEARCH ON INTERNATIONAL TOURISTS ***Volkan POLAT – Hanaa Abdelghany Mohamed OMAR***	**22-42**
KARAR AĞAÇLARI İLE TÜRKİYE-ALMANYA EKSENİNDE KADINLARIN İŞ-AİLE ROLLERİNE İLİŞKİN TUTUMLARININ İNCELENMESİ AN INVESTIGATION OF WOMEN'S ATTITUDES TOWARDS WORK-FAMILY ROLES IN TURKEY AND GERMANY USING DECISION TREES ***Ayşe ABBASOĞLU ÖZGÖREN – Duygu İÇEN – Anıl BOZ SEMERCİ***	**43-80**
SAĞLIK KURUMLARINDA İŞ ARKADAŞLARININ SOSYAL KAYTARMASI İLE BİREYİN KAYTARMA DAVRANIŞI ARASINDAKİ İLİŞKİDE İŞ TATMİNİ VE ÖRGÜTSEL BAĞLILIĞIN ARACI ETKİSİNİN İNCELENMESİ INVESTIGATION OF THE MEDIATING EFFECT OF JOB SATISFACTION AND ORGANIZATIONAL COMMITMENT ON THE RELATIONSHIP BETWEEN THE SOCIAL LOAFING OF COLLEAGUES AND THE LOAFING BEHAVIOR OF THE INDIVIDUAL IN HEALTH INSTITUTIONS ***Anı Hande METE – Özgür UĞURLUOĞLU***	**81-100**
IS EXPORT OF LABOR A THREAT OR OPPORTUNITY: THE CASE OF BAGONG BAYANI (NEW HEROES) EMEK İHRACATI TEHDİT Mİ FIRSAT MI?: BAGONG BAYANI (MODERN KAHRAMANLAR) VAKASI ***Mehmet Ali KOÇAKOĞLU***	**101-114**
KAMU YÖNETİCİLERİ İÇİN GİRİŞİMCİ BAKIŞ AÇISININ ÖNEMİ THE IMPORTANCE OF THE ENTREPRENEUR'S PERSPECTIVE FOR PUBLIC ADMINISTRATORS ***Kürşad Emrah YILDIRIM***	**115-127**
COVİD 19 PANDEMİSİNİN İLK DÖNEMİNDE KADIN EMEĞİNDEKİ DEĞİŞİM THE CHANGE OF WOMEN'S LABOUR ON THE EARLY PERIOD OF COVID 19 PANDEMIC ***Elif ÇAĞLI KAYNAK***	**128-142**
TÜRK HÜMANİZMASINDAN MERTEBELER DEVLETİNE: HİLMİ ZİYA ÜLKEN'İN *HÂKİMİYET*'İ FROM TURKISH HUMANISM TO THE STATE OF RANKS: HILMI ZIYA ULKEN'S *SOVEREIGNTY* ***Metin ÖZKAN***	**143-166**

İÇİNDEKİLER	SAYFA
LİBERALİZM VE TÜRK SİYASAL HAYATINDA LİBERAL EĞİLİMLER LIBERALISM AND LIBERAL TENDENCIES IN TURKISH POLITICAL LIFE ***Muhammet Yasin BAŞKAN***	167-208
SÜRDÜRÜLEBİLİR ÜRETİM VE TÜKETİM ANLAYIŞINA YÖNELİK BİR BİBLİYOMETRİK ANALİZ A BIBLIOMETRIC ANALYSIS FOR SUSTAINABLE PRODUCTION AND CONSUMPTION ***Yeşim Deniz ÖZKAN ÖZEN – Volkan YAVAŞ***	209-228
TÜRKİYE'DE CİNSİYETLER ARASI KAZANÇ EŞİTSİZLİĞİNİN ÖLÇÜLMESİ MEASURING EARNINGS INEQUALITY BETWEEN GENDERS IN TURKEY ***Nagihan BOZALİ – Mehmet Sedat UĞUR***	229-251
HOUSEHOLD DEMOGRAPHICS AND PREFERENCE FOR ORGANIC PRODUCTS IN SEVEN MAJOR FOOD CATEGORIES YEDİ ANA GIDA KATEGORİSİNDE HANEHALKI DEMOGRAFİSİ VE ORGANİK ÜRÜN TERCİHİ ***Ali Umut GÜLER***	252-265
İMV VE WASPAS TABANLI ARACI KURUM PERFORMANS DEĞERLENDİRİLMESİ PERFORMANCE EVALUATION OF INTERMEDIARY INSTITUTION BASED ON IMV AND WASPAS ***Osman PALA***	266-281
ÇALIŞMA YAŞAMINDA AYRIMCILIĞIN İZİNİ SÜRERKEN: HOLLANDA'DA MESLEK SAHİBİ TÜRKİYE KÖKENLİLER TRACING THE LABOUR MARKET DISCRIMINATION: PROFESSIONALS WITH TURKISH BACKGROUND IN THE NETHERLANDS ***Derya DEMİRDİZEN ÇEVİK***	282-308
İBN HALDUN'UN YÖNETİM BİÇİMLERİ TASNİFİ ÇERÇEVESİNDE KUTADGU BİLİG'TE İDEAL YÖNETİM MODELİ IDEAL POLITICAL SYSTEM IN KUTADGU BİLİG IN ACCORDNACE WITH IBN KHALDUN'S CLASSIFICATION OF POLITICAL SYSTEMS ***Zeynel ABİDİN KILINÇ***	309-323
LATİN AMERİKA ÜLKELERİNDE BAŞKANLIK SİSTEMİ VE DEMOKRASİ İLİŞKİSİ – AYNI KADEHTE FARKLI ŞARAPLAR RELATIONSHIP BETWEEN PRESIDENTIAL SYSTEM AND DEMOCRACY IN LATIN AMERICAN COUNTRIES - DIFFERENT WINES IN THE SAME GLASS ***Yaşar Pınar ÖZMEN – Furkan YAMAN***	324-345
TÜRKİYE'DE VE G7 ÜLKELERİNDE DIŞA AÇIKLIK VE EKOLOJİK AYAK İZİ İLİŞKİSİ: YATAY KESİT BAĞIMLILIĞI ALTINDA PANEL VERİ ANALİZİ THE RELATIONSHIP BETWEEN TRADE OPENNESS AND ECOLOGICAL FOOTPRINT IN TURKEY AND G7 COUNTRIES: A PANEL DATA ANALYSIS UNDER CROSS-SECTIONAL DEPENDENCE ***Çağla BUCAK – Refik Fatih SAYGILI***	346-365

İÇİNDEKİLER

EKONOMİK BÜYÜME, DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI, FİNANSAL GELİŞME VE EKOLOJİK AYAK İZİ ARASINDAKİ İLİŞKİ: ABD VE ÇİN ÜZERİNE BİR ANALİZ 366-386

THE RELATIONSHIP BETWEEN ECONOMIC GROWTH, DIRECT FOREIGN INVESTMENT, FINANCIAL DEVELOPMENT, AND ECOLOGICAL FOOTPRINT: AN ANALYSIS ON US AND CHINA

Hakan BAKKAL

AÜİİBFD
Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Anadolu University Journal of Economics and Administrative Sciences

Cilt: 23, Sayı: 3, Yıl: 2022
e-ISSN: 2687-184X
https://dergipark.org.tr/en/pub/anadoluibfd

Makale Türü / Submission Type: Derleme / Review
Başvuru Tarihi / Date Submitted: 04/08/2022
Kabul Tarihi / Date Accepted: 18/09/2022

DOI: 10.53443/anadoluibfd.1155770
2022, 23(3), 324-345

LATİN AMERİKA ÜLKELERİNDE BAŞKANLIK SİSTEMİ VE DEMOKRASİ İLİŞKİSİ – AYNI KADEHTE FARKLI ŞARAPLAR

Yaşar Pınar ÖZMEN[1], Furkan YAMAN[2]

Öz

Latin Amerika ülkeleri örneği üzerinden başkanlık sistemlerinin demokrasi üzerinde olumsuz etkisi uzun süre tartışma konusu olmuştur. Sistemsel krizlerin çok sık yaşandığı Latin Amerika ülkelerinde, başkanların yasama ve yargının yetkilerinin bir kısmını gasp etmesi ve bu erklerin düzgün çalışmasını engelleyecek şekilde yetkilerini kullanması yaygın olarak gözlenmektedir. Bu çalışmanın amacı Latin Amerika'da uygulanan başkanlık sisteminin demokrasi düzeylerine ne tür bir etkide bulunduğunu ortaya çıkarmaktır. Latin Amerika ve Karayipler bölgesinden dört ülke -El Salvador, Uruguay, Meksika ve Brezilya- seçilerek başkanlık sistemlerinin işleyişi ve demokrasi göstergeleri karşılaştırılmıştır. Siyasal sistemi işlenmez kılan birçok etken olmasına rağmen çalışmada genel olarak siyasal kurumsal nedenlerden çıkan krizler ele alınmış ve başkanlık sisteminin Latin Amerika demokrasisi için başlıca sorunlardan biri olduğu önermesinin yeterince tutarlı olmadığı sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Latin Amerika, Hükümet Sistemi, Demokrasi, Siyasal Krizler

Jel Kodları: Z0, Z12.

RELATIONSHIP BETWEEN PRESIDENTIAL SYSTEM AND DEMOCRACY IN LATIN AMERICAN COUNTRIES - DIFFERENT WINES IN THE SAME GLASS

Abstract

The negative effect of presidential systems on democracy has been the subject of discussion for a long time. In Latin American countries it is common for presidents to usurp some of the legislative and judicial powers and to use their powers in a way that prevents them from functioning properly. The aim of this is to reveal what kind of effect the presidential system applied in Latin America has on democracy levels through four countries -El Salvador, Uruguay, Mexico and Brazil-. In the study, the data of The Economist magazine and the Polity project were used for the evaluation of democracy and political system, and the crises related to the political system in the countries were examined. Political-institutional crises are generally discussed in the study and it is concluded that the proposition that the presidential system is one of the main problems for Latin American democracy is not consistent enough.

Keywords: Latin America, Government System, Democracy, Political Crises

Jel Codes: Z0, Z12.

[1] Dr. Öğr. Üyesi, Yozgat Bozok Üniversitesi, İ.İ.B.F., pborozmen@gmail.com, https://orcid.org/0000- 0003-2970-1110
[2] Yüksek Lisans Öğrencisi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Latin Amerika Çalışmaları Merkezi, frkn.yamanim@gmail.com, https://orcid.org/0000-0003-3257-5362

GİRİŞ

Latin Amerika bölgesi ile ilgilenenler, hükümet sistemleri konusu açılınca Simón Bolívar'ın 1815 yılında Jamaika adalarından ülkesine gönderdiği mektuptaki şu sözü akıllarına getirmelidirler: "En iyi hükümet sistemini değil, başarılı olma ihtimali en yüksek olanı benimseyin" (Bolívar, 2009). İlk bakışta bu sözden iki anlam çıkabilir: Birincisi ne kadar demokratik olsa da uygulanamayacak bir sistemin kurulmaması gerektiği, ikincisi ise toplumun, en kolay boyun eğdirebileceği demokratik olmayan bir sistemle tabiri caizse revize edilmiş bir tür monarşi ile yönetilmesi. Bolívar'ın daha sonraki dönemlerdeki tavrı, ikinci yaklaşımı ima ettiğini göstermektedir. Kendisi her ne kadar İngiliz parlamenter sistemine güçler arasında dengeden ötürü bir hayranlık duysa da ilerleyen yıllarda iktidarı sırasında kendini inanılmaz yetkilerle donatmıştır. Dönemin "otokratı" Napolyon'un yönetiminden etkilendiği gözlenmektedir. Bolívar'dan günümüze geldiğimizde Latin Amerika ülkeleri için siyasal sistem bağlamında değişen bir şeyler var mıdır ve eğer varsa bunlar nelerdir? Şüphesiz ki vardır fakat çalışmayı değerli kılan bu soruya verilecek güncel cevaptır. Latin Amerika'nın siyasal sistemi üzerine birçok kez tartışmalar yapılmıştır. Ancak tartışmanın belirli aralıklarla tekrarlanması Latin Amerika'daki siyasal sistemin değişimini anbean takip etmek açısından oldukça faydalıdır. Öte yandan Latin Amerika'da 2022 yılında göze çarpan örüntüsel nitelik taşıyan bir dizi seçim zaferi yaşanmıştır. Muhafazakâr kimliğiyle bilinen Kolombiya'da ilk kez solcu ve eski gerilla olan bir aday Gustavo Petro seçimleri kazanmıştır. Şili'deki seçimleri sol koalisyonun adayı 35 yaşındaki Gabriel Boric kazanırken, Brezilya'da Eylül'de gerçekleşecek seçimleri İşçi Partili Lula'nın tekrar kazanacağı öngörülmektedir (Brazil de Fato, 2022). Latin Amerika'da kesintiye uğrayan "pink tide" tekrar güç kazanmaya başlarken, siyasal sistem ve demokrasi arasındaki ilişkiyi gözden geçirmek, yeni sol dalganın neler yapabileceği ve Latin Amerikalı siyasetçilerin karşısına çıkacak siyasal sistem sorunlarını kavramamız konusunda önümüze ışık tutacaktır.

Latin Amerika devletlerinin kuruluşları sırasında, önderlerinin ne kadar pragmatik olduğu içlerinde en kült figür olan Bolívar'ın alıntılanan sözünden anlaşılabilir. Latin Amerika halklarının demokrasi mücadelesi yüzyıllardır sürmektedir. Dünya üzerinde diğer kıtalara nazaran en çok demokratik seçimlere giden ve demokratik bir sistem inşa etmeye çalışan kıta olmasına rağmen yerleşik, istikrarlı, kurumlara ve kurallara saygının gösterildiği bir sistem oluşturulamadığı da aşikârdır. Bu makalenin amacı Latin Amerika'da uygulanan başkanlık sisteminin demokrasi düzeylerine ne tür bir etkide bulunduğunu ortaya çıkarmaktır. Bu konu Linz (1994) ve Mainwaring (1990) tarafından incelenmiş ve başkanlık sisteminin demokrasi üzerinde olumsuz etkisi olduğu vurgulanmaya başlanmıştır. Latin Amerika ülkeleri sürekli olarak sistemsel krizler yaşamaktadır. Kimi yerlerde geniş yetkili başkanlar görülmekte, sık sık yasama ve yargının yetkilerinin bir kısmını gasp etmekte, bu erklerin çalışmasını engelleyecek şekilde yetkilerini kullanmaktadırlar. Hükümet sisteminde yasama, yürütme ve yargının yetkileri hem orantısız dağıtılmakta hem de bu kurumların yetkilileri hakkaniyete

dayalı kararlar almaktan geri durmaktadırlar. Siyasal sistemin bürokratlarına kadar işlemiş olan "endemik" yolsuzluk, kurumsal işleyiş bakımından oldukça büyük zorluklar çıkarmaktadır. Devletin özellikle kırsal bölgelerde yetersiz kalışı da iktidar nosyonunun parçalanmasına yol açmaktadır. Seçilen başkan, vaatlerini yerine getiremediğinde başka illegal iktidar odakları –örneğin uyuşturucu çeteleri- ortaya çıkmaktadır. Ayrıca merkez ve merkez-kaç kuvvetler arasında da birtakım "fay hatları" mevcuttur. S. M. Lipset ve Stain Rokkan'ın siyasal partiler çalışmalarında (Lipset ve Rokkan, 1967) bahsettiği bu fay hatlarının fazlasıyla derinden hissedildiği söylenebilir. Yazarların bahsettiği; hâkim kültür-bağımlı kültür, kilise-devlet, birincil-ikincil ekonomi ve işçi-işveren arasındaki dikotomik ilişkilerin her türlüsü mevcuttur. Fakat kilise-devlet ilişkisine Latin Amerika'da şerh düşmek uygun olacaktır. Çünkü Latin Amerika'nın çoğu bölgesinde kilisenin Avrupa'dakilerin aksine daha ilerici olduğu bilinmektedir. Kurtuluş Teolojisi olarak bahsedilen halkçı paradigmanın tahakkümü hâlâ bölgede kendini göstermektedir. Latin Amerika'da Marksist literatürü okuyan din görevlileri birçok kez halk isyanlarına öncülük etmiş, türlü işkencelere ve suikastlere maruz kalmışlardır. Dolayısıyla Avrupa'daki kilise-devlet mücadelesinden ziyade daha farklı bir bağlamda çatışma yaşandığı söylenebilmektedir.

Siyasal sistemi işlenmez kılan siyasal sistemin kendi yapısal bozukluklarının dışında da birçok etken olmasına rağmen, bu makale genel olarak kurumsal sorunlara ve bunların sonucunda ortaya çıkan krizler üzerine eğilmektedir. Latin Amerika'nın sosyolojik sorunları birçok çalışmada değerlendirilmiştir. Ancak başkanlık sisteminin işleyişiyle ilgili karşılaştırmalı güncel bir çalışma, bölge çalışmaları literatürüne değer katacaktır. Makalede Ekonomist Dergisi (The Economist) İstihbarat Birimi Demokrasi Endeksi (EIU- Economist Intelligence Unit), Polity projesi (Polity5), Freedom House ve Vanhanen Göstergesi demokrasi göstergeleri verilerinden yola çıkılarak Latin Amerika ülkeleri karşılaştırılmış ve değerlendirme yapılmıştır. Seçilen ülkeler iki gruba ayrılmış, üniter başkanlık sistemine sahip iki ülke (El Salvador ve Uruguay) ve federal başkanlık sistemine sahip iki ülke (Meksika ve Brezilya) kendi aralarında ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Bu ikili gruplar J.S. Mills'in (Mills, 1843) "En Benzeyen Sistemler Modeli"'ne göre ele alınmıştır. İkinci olarak ise ülkelerin tarihte yaşadıkları sistemsel krizlere değinilmiştir. Bu bilgiler ışığında sonuç olarak başkanlık sistemi ve demokrasi arasındaki ilişki araştırılmıştır. Makalede, Orta Amerika'dan seçilen El Salvador ve Kuzey Amerika'dan seçilen Meksika kimi yönleri açısından Güney Amerika ülkelerinden farklı olsa da İspanyol fetihleri ve onun mirası neticesinde Latin Amerika'yı temsil ettiği kabul edilmiştir. Şüphesiz farklı dinamiklere sahip olsalarda Latin Amerika ülkeleri ortak bir tarihsel geçmiş ve kültüre sahiptir.

LATİN AMERİKA İLE BAŞKA BİR BÖLGE KARŞILAŞTIRILABİLİR Mİ?

The Economist dergisinin (EIU) demokrasi endeksi göz önünde bulundurularak hükümet sistemi ve demokrasi arasında bir ilişki kurulabilir mi? İlk bakışta bölgenin genel olarak kusurlu demokrasi sınıfında olması ve başkanlık sisteminin ülkelerin yönetim biçimlerini domine ettiğini hesaba katıldığında ikisi arasında negatif bir ilişki olduğu gözümüze çarpmaktadır. Fakat Asya-Avustralya bölgesiyle karşılaştırdığımızda o bölgede başkanlık sistemine sahip üç istisna (Endonezya, Filipinler ve Güney Kore) dışında Başkanlık sistemine sahip hiçbir ülke olmamasına rağmen, demokratik durumları Latin Amerika ülkelerinden çok farklı değildir. Fakat "tam demokrasi" sayıları da Latin Amerika'dan oldukça fazladır. Tam demokrasi sınıfında beş ülke vardır ve içlerinde yalnızca Güney Kore'de başkanlık sistemi yürürlüktedir. En çok ülkenin bulunduğu kategori, Latin Amerika-Karayipler'de olduğu gibi, Asya-Avustralya'da da kusurlu demokrasi kategorisidir. Askerî darbe yönetimi altında bulunan Myanmar, radikal İslamcı Taliban'ın yönetimi ele geçirdiği Afganistan, sosyalist yönetimlere sahip Çin, Laos, Vietnam ve Kuzey Kore dışında parlamenter ya da başkanlık sistemlerine sahip - Kamboçya dışında- herhangi bir ülke otoriteryen rejime sahip değildir. Kamboçya ise zaten başarısız bir devlet konumunda kabul edilebilir. Başkanlık sisteminin baskın olduğu Latin Amerika-Karayipler bölgesini, çoğunluğu parlamenter demokrasilere sahip Batı Avrupa ülkeleriyle neden kıyaslanmadığı sorusu bu noktada sorulabilir. Öncelikle iki bölge birbirinden çok farklı ekonomik refah düzeyine sahiptir. Yoksulluk Latin Amerika'da oldukça fazla iken, Batı Avrupa'da refah düzeyi yüksek ve sosyal devlet anlayışı söz konusudur. Dolayısıyla demokrasinin istikrarlı olarak işletilmesi farklılık gösterecektir. Uzun dönemde bakıldığında refah düzeyi yükseldikçe demokrasinin de dünya genelinde yükselmekte olduğu görülmektedir. Nitekim konuyla ilgili tarihsel bir çalışma yapan A. Przeworski, Latin Amerika ülkelerinin kuruluş tarihleri itibariyle Batı Avrupa'dan erken dönemde demokratik deneyimlere geçiş yaptıklarını ancak düşük gelir seviyesinde demokrasiye geçiş yaptıkları için istikrarlı olamadıklarını dile getirmektedir (Przeworski, 2009).

Karşılaştırmalı olarak değerlendirdiğimizde sadece Latin Amerika içerisindeki duruma göz atarak başkanlık sistemiyle demokrasinin ters bir korelasyon içinde olduğu, Latin Amerika'yı Asya-Avustralya ile kıyaslayarak ters korelasyonun var olmadığını söyleyebiliriz. Ancak iki bölge ayrı tarihsel deneyimlere ve farklı sosyolojik yapılara sahiptirler. Latin Amerika'yı kendi içinde kıyaslamak "Latin Amerika'da başkanlık sistemi demokrasiye negatif bir etki yapar" önermesini test etmek açısından daha tutarlı gözükmektedir. Birbirine benzeyen sosyolojik yapılardan ve siyasal sistemlerden yola çıkarak önermenin test edilmesi sonuca etki edebilecek diğer başka faktörleri ortadan kaldırmamızı sağlayacaktır. Böylece sistemin uygulanması ve siyasal kültür gibi demokrasinin işleyişi ile ilgili özellikler daha iyi değerlendirilebilir. Ancak buradan etnosantrik bir anlayışta olduğumuz sonucu çıkarılamaz. Kaldı ki bu anlayış karşılaştırmalı siyaset disiplininde çalışmalar yapanlar için tezat oluşturur. Bilginin sadece deneyim yoluyla elde edilebileceğini savunan solipsist anlayışın (Todd, 1969)

tersine yaşadığımız yerden çok uzakta olan bölgeleri birbirleriyle karşılaştırıp, paralelliklerini ve farklılıklarını tespit etmek bilgiye ulaşma konusunda çalışmanın epistemolojik omurgasını oluşturacaktır. Temsili demokrasilerin karşılaştırılmasında kullanılan ve bir rejim tipolojisi oluşturmaya yarayan demokrasi göstergeleri bu çalışmanın önemli bir veri kaynağıdır. Siyasal kurumsal sistem krizlerinin de incelendiği bu çalışmanın sonuçları, demokrasi olarak addedilen ülkelerde zaman zaman yaşanan sistem tıkanmalarının nedenleri için de yol gösterici olabilir. Örneğin, illiberal popülist siyasetçiler temsili demokrasilerin olduğu her ülkede demokratik kazanımları tehdit edici şekilde yükselmektedirler. Bunlara ek olarak modernite ve modernleşmenin kaybedenleri arasındaki çelişki, göç ve gelir adaletsizliği evrensel sorunlar haline gelmişlerdir.

LATİN AMERİKA ÜLKELERİNİN DEMOKRASİ DÜZEYİ

Ülkelerin kalkınma düzeyini gösteren sosyoekonomik göstergelerin yanı sıra siyasal haklar ve özgürlükler açısından ne durumda olduğunun da değerlendirilmesi için birtakım göstergelere ihtiyaç duyulmuştur. Özellikle 1970'lerin sonunda üçüncü demokrasi dalgası ile birlikte demokrasilerin niteliksel olarak sınıflandırılması ve derecelendirilmesi için çeşitli demokrasi ölçümleri geliştirilmiştir (Özmen, 2019, s. 79-81). Bu ölçümler için yine 1970'lerden itibaren Dahl'ın geliştirdiği modern geniş ölçekli demokrasileri diğer yönetim sistemlerinden ayıran siyasal kurumları tanımlayan "poliarşi" kavramı etkili olmuştur. Bu kurumsal yapılar bugünkü anlamda demokratik yönetimlerde olması gereken asgari özellikleri temsil etmektedir: Seçimlerle gelen yöneticiler, seçimlerin özgür ve adil bir şekilde belirli sıklıkta yapılması, ifade özgürlüğü, alternatif bilgi kaynaklarına erişim, örgütlenme özgürlüğü, siyasal katılım özgürlüğü ve kapsayıcılığı gibi özellikler demokrasinin koşullarıdır (Dahl, 2010, s. 99-100). Demokrasi ölçümleri arasında Vanhanen Demokrasi Endeksi, Polity Projesi, Freedom House Dünyada Özgürlük Göstergesi ve Ekonomist Dergisi (The Economist) (EIU) Demokrasi Endeksi en çok tanınan, sürekliliği olan ve kamuoyu tarafından kullanılan araştırmalardır (Özmen, 2019, s. 81).

The Economist

İngiltere'nin etkili dergisi The Economist'in İstihbarat Birimi (EIU- Economist Intelligence Unit) Demokrasi Endeksi, Freedom House tarafından kullanılan siyasal haklar ve sivil özgürlükler kavramlarına dayalı bir endekstir. Bu kavramları, seçim süreci ve çoğulculuk, insan hakları, hükümetin işleyişi, siyasal katılım ve siyasal kültür olmak üzere birbiri ile ilişkili ve tutarlı kavramsal bir bütünlük oluşturan beş kategoride değerlendirilir. Her bir kategori, 60 göstergenin gruplandırılmasından oluşmakta ve göstergeler için puanlamalar toplanarak her kategori için 0 ile 10 arası bir ölçeğe dayanan derecelendirme yapılmaktadır. Bunların aritmetik ortalaması alınarak toplam demokrasi endeksi elde edilmektedir. Derecelendirmelerde; uzman değerlendirmeleri, kamuoyu yoklamaları (Dünya Değerleri Anketi) ve bunlara ek olarak Eurobarometre, Gallup anketleri, Latin Amerika Barometresi ve ulusal

araştırmalar kullanılmaktadır. Eğer bir ülkede kullanılan anketlerden biri eksik ise benzer ülkenin anket sonuçları ve uzman değerlendirmesi kullanılmıştır (The Economist, 2022).

The Economist'in 2021 yılında yayınladığı demokrasi endeksi raporunda dünya çapındaki pandemi kısıtlamalarının sivil özgürlüklerde düşüşe sebep olduğunu dile getirmektedir. Afrika'nın birçok yerinde darbelerin geri döndüğü belirtilirken, Latin Amerika'daki demokrasi düzeyinin ise dünya genelinde en keskin şekilde düşen düzey olduğu belirtilmiştir. Düşüşün illiberal popülistleri güçlendirdiğini ve sık bir şekilde seçime gitmenin de bölgenin demokratik durumunu geliştirmediği ifade edilmiştir. Ayrıca Peru ve Nikaragua'da yapılan seçimlerle ilgili kuşkular olduğuna değinilerek, son seçimlerdeki düşük katılım oranı gerekçesiyle Şili kusurlu demokrasi sınıfına düşürülmüştür. Genel olarak Latin Amerika ve Karayip ülkelerinin endeks üzerinde konumlanışına bakıldığında Asya-Avustralya, Sahra Altı Afrika, Doğu Avrupa ve Orta Doğu-Kuzey Afrika ülkelerine nazaran otoriyeryen rejimlerin daha az olduğu görülmektedir. Fakat Batı Avrupa ve Asya-Avustralya'ya nazaran ise tam demokrasi sayısı azdır. Yalnızca Uruguay ve Kosta Rika tam demokrasi olarak gösterilmektedir. 24 ülkeden 16'sı kusurlu demokrasiler sınıfındadır.

Amerika kıtasındaki hükümet biçimlerine göz atıldığında başkanlık sisteminin hâkim olduğu görülmektedir. The Economist'in değerlendirme yaptığı 24 Latin Amerika ülkesinin içinde Karayip Ada ülkeleri (Dominik Cumhuriyeti hariç), Guyana ve Surinam dışında başkanlık sistemi mevcuttur. Guyana ve Surinam'da başkanı parlamentonun seçtiği fakat onun güvenoyuna tabi olmadığı başkanlık sistemine yakın bir yönetim vardır. Tam demokrasiye sahip iki ülke başkanlık ile yönetilirken, Trinidad ve Tobago ile Jamaika dışında kusurlu demokrasi sınıfındaki 14 ülkede hükümetin başı halkoyuyla seçilmekte ve parlamentoda yer almamaktadır. Kabinesini kendi oluşturan halkoyuyla seçilmiş başkan parlamentonun güvenoyuna tabi değildir. Dolayısıyla bu ülkeler katı bir güçler ayrılığına sahiptirler. Yürütme yasamadan tamamıyla ayrıdır. Venezuela ve Küba bölge içinde en düşük demokrasi puanına sahip ülkelerdir. Sosyalist ve tek partili bir yönetim biçimine sahip olmaları nedeniyle The Economist'in demokrasi standartlarıyla uyuşmamaktadır. Başkanlık sistemine sahip fakat sosyalist Sandinist Ulusal Kurtuluş Cephesi'nin bir şekilde domine ettiği Nikaragua, diğer iki devlet gibi çok düşük bir puan almıştır. Küba ve Venezuela'dan sonra sondan üçüncü konumdadır. 2021 yılında devlet başkanı bir suikast sonucu öldürülen Haiti ise bölgede bir istisnadır çünkü yarı-başkanlık sistemiyle yönetilen tek Latin Amerika-Karayipler ülkesidir. Latin Amerika'nın demokratik puanlama sıralamasında sondan dördüncü konumdadır. Ayrıca raporda Haiti'de devlet başkanı Jovenel Moise'ye düzenlenen suikastten sonra kargaşanın sürdüğüne değinilmiştir.

Bu çalışma için seçilen ülkeler başkanlık sistemi ile yönetilen Uruguay, El Salvador, Brezilya ve Meksika'dır. Dört ülke iki gruba ayrılarak değerlendirilmiştir. Üniter yapıdaki Uruguay ve El Salvador, federal yapıdaki Meksika ve Brezilya kendi aralarında karşılaştırılmıştır. Uruguay ve El Salvador

ölçekleri ve birtakım sosyal dinamikleri açısından birbirine benzerdir. Uruguay 3 milyon, El Salvador ise 6 milyon nüfusu ile küçük ülkelerdir ve toplumsal olarak daha homojen bir yapı sergilemektedir. İkinci grup içinde değerlendirilen Brezilya ve Meksika ise birçok farklı etnik grubun bir arada yaşadığı kozmopolit yapıdadır. Brezilya ve Meksika, sırasıyla Latin Amerika'nın en fazla nüfusa sahip ilk iki ülkesidir. Brezilya'nın nüfusu 212 milyon, Meksika'nın nüfusu ise 131 milyon civarındadır. Brezilya ve Meksika gibi devletlerde hem coğrafi büyüklük hem de etnik/bölgesel farklar nedeniyle federal devlet sistemi tercih edilmiştir. Bu özellikler dikkate alındığından Meksika ve Brezilya'nın da benzerlikleri göze çarpmaktadır. El Salvador dışındaki ülkeler çift meclis sistemine sahiptir. Meksika'da yasama seçimleri karma sistem iken diğerlerinde liste usulü nispi seçim sistemi uygulanmaktadır.

Tablo 1'de görüldüğü üzere aralarında tam demokrasiye sahip tek ülke Uruguay'dır. Hatta dünya sıralamasındaki demokrasilerde on üçüncü sırada yer almaktadır. Son 15 yıllık geçmişine baktığımızda demokrasi puanı bir kez 8'in altına düşmüştür. Uruguay'ın istikrarlı demokrasisi çalışma için oldukça önemli bir yerdedir çünkü başkanlık sistemiyle yönetilmesine rağmen tam demokrasi sınıfındadır. Birinci gruptan El Salvador, ikinci gruptan Meksika, demokrasi ve diktatörlük arasında bulunan yarı demokratik melez rejim kategorisindedir. Brezilya hem federatif hem de başkanlık sistemiyle yönetilen bölgede tek "ehven-i şer" ülke konumundadır. Her şeye rağmen o da bir kusurlu demokrasidir.

Tablo 1: Uruguay, El Salvador, Meksika ve Brezilya'nın demokrasi düzeyi (EIU)

Tam Demokrasi	Kusurlu Demokrasi	Melez Rejim	Otoriteryen	Ortalama Skor
Uruguay				8.85
		El Salvador		5.72
		Meksika		5.57
	Brezilya			6.86

Kaynak: The Economist, 2021; 2022

Polity5

Polity5 demokrasi endeksi, 2006'dan itibaren ülke demokrasilerini derecelendiren The Economist'e kıyasla daha eskiye dayanan tarihsel bilgiler ve geniş ülke raporları sunmaktadır. Polity5 ülkelerin bağımsız olarak kuruluşlarından itibaren tüm dönemleri daha geniş aralıklarla inceleyen zaman serisi-yatay kesit verisidir. Polity5 veri seti 1800-2018 yıllarını kapsayan dönemde büyük ve bağımsız devletlerin demokrasi durumunu gösteren verilerden oluşur. En son yılın verilerine göre 500.000 ve üstünde nüfusa sahip 167 ülkenin yer aldığı araştırmada ülkelerin siyasal rejim özelliklerindeki değişimler yıllık olarak izlenir ve veriler güncellenir. Siyasal erklerin arasındaki ilişkileri düzenleyen

kurumlardaki demokratik ve otokratik iktidarların niteliklerini incelemeyi hedefler. Bu bakış açısı tam kurumsallaşmış otokrasilerden, karmaşık ya da şekilsiz geçiş rejimlerini de kapsayan ve tam kurumsallaşmış demokrasilere uzanan bir spektrumu öngörmektedir.

Polity5'te "-66, -77 ve -88" gibi değerler görülmektedir. Değerler sırasıyla; yabancı işgali, anarşi yani iç savaş hali ve geçiş dönemlerini yansıtmaktadır. Verideki bu değerlerden faydalanılarak ülkelerin toplumsal kargaşa geçirdiği yıllar kolayca görülebilmektedir. Bu da karşılaştırmalı siyaset disiplini için oldukça faydalıdır. Örneğin El Salvador'un -66, -77 ve -88 değerli üç tarihsel dönüm noktası yaşadığını görmekteyiz. Bu çalışma için değerli olan 16 Ekim 1979'dan 31 Mayıs 1984'e kadar süren -77 ile kodlanan dönemdir. Çünkü El Salvador'un güncel anayasası bu tarihler arasında oluşturulmuştur. Uruguay'a baktığımızda 29 Kasım 1971 tarihi -88 ile kodlanmıştır. O tarih Uruguay'da gerçekleşen olaylı seçimleri işaret etmektedir. Brezilya üç kez -88 kodlaması almıştır. 1964'teki askerî darbe bu çalışma için önem arz etmektedir. Son olarak Meksika'ya baktığımızda tam 5 kere (2 tane -88, 2 tane -66 ve 1 tane -77) toplumsal bunalım yaşadığı görülmektedir. Ülkenin demokrasi puanı ise 1994'e kadar genellikle eksi puanlarda seyretmektedir. Çalışma için en önemli tarih 1911'de gerçekleşen Meksika Devrimi'dir. En sorunlu demokratik yapıya sahip olan ülke hem Polity5 (2018) hem de The Economist'e göre Meksika'dır.

Bir devleti demokratik kılan ve yukarıda bahsedilen demokrasinin koşulları üç başlıkta açıklanabilir: I-Siyasal aktörlerin eşit koşullarda rekabeti, II- Hesap verilebilirlik ve iktidarın kısıtlanması ve III-Seçim güvenliği. Polity5 (2018) demokrasi endeksi üç özelliği de açıkça göstermektedir. Siyasal aktörlerin eşit koşullarda rekabet edip etmediği ile ilgili puanlamada (veri setindeki xrcomp) dört ülkenin de maksimum puan olan 3 ile kodlandığı görülmektedir. Hepsinde rekabetçi bir ortamda yapılan seçimler bulunmakta ve hükümet değiştiğinde demokratik süreç gerçekleşmektedir. Seçilen hükümete getirilen kısıtlamalar (xconst) El Salvador, Uruguay, Brezilya ve Meksika sırasıyla 6, 7, 6, 6 ile kodlanmıştır. 6 kodu "ortalama kısıtlamalara sahip" anlamına gelmektedir. En yüksek derece olan 7 kodu gereken düzeyde kısıtlamaların olduğunu belirtmektedir. Uruguay bu açıdan diğer üç ülkeden öne çıkmaktadır. Son olarak seçim güvenliğini kontrol etmek için "xropen" kodifikasyonuna bakmak gerekmektedir. Kastedilen şey seçimlerin kamuoyuna açık bir şekilde yapılmış olmasıdır. Seçimlerin kamuoyuna açık yapılması seçim güvenliği için en temel koşuldur. Bu sayede kamuoyu seçimler üzerinde denetim gerçekleştirebilmektedir. Sandıkların güvenliğini sağlayacak demokratik kurumların ve yargı mekanizmasının olması da vazgeçilmez unsurlardandır fakat Polity5'te bunları ölçen bir kodifikasyon yoktur. El Salvador, Uruguay, Brezilya ve Meksika, 4 ile kodlanmıştır. Polity5'e göre 4 kodu seçimlerin açık olarak yapıldığını göstermektedir.

Genel demokrasi göstergesi Polity puanları; Uruguay için 10, diğer üç ülke için ise 8'dir. İkili incelediğimizde üniter olanların arasında 2 puanlık bir fark vardır. Diğer federatif iki ülke ise eşit

puanlara sahiptirler. El Salvador ve Uruguay arasındaki farkın siyasal katılımın kapsayıcı ve rekabetçiliğindeki farktan kaynaklandığı gözlenmektedir. Polity5'e göre El Salvador'da siyasi nüfuz için rekabet eden partilerin çıkarları dar bir çerçevededir yeterince çeşitliliği içermez, dar bir siyasi görüş çizelgesi içine sıkışmıştır. Fakat daha geniş bir şekilde kapsanması gereken etnik, sosyal ve dini sınıflar vardır. Ülkenin siyasi partileri incelendiğinde gerçekten de sağ-otoriter yönelimli partilerin çoğunlukta olduğu görülmektedir. İdeolojisinde muhafazakârlık, neoliberalizm ve milliyetçilik olan beş parti mevcuttur. Milliyetçi-Cumhuriyetçi İttifakı yani ARENA, El Salvador'daki iç savaşın sağ kanadını oluşturan partidir. Farabundo Martí Ulusal Kurtuluş Cephesi (FMLN) kurulmadan önce onu kuran gerillalarla çatışmışlardır. 1979 darbesinden sonra kapatılan Ulusal Koalisyon Partisinin devamıdır. 1989 ve 2009 arasında 4 kez iktidara gelmişlerdir. Milliyetçi, anti-komünist ve ekonomik olarak liberal bir anlayışa sahiptir. Kurucusu ABD'nin Panama okullarında yetişmiş eski bir askerdir. Hıristiyan Demokrat Partisi yine merkez sağ ve otoriterlik arasında bulunan partilerden biridir. Neoliberalizmi en çok savunan partidir. Kuruluşunda merkez sol bir çizgide iken kendini yönetimden dışlanmış hisseden orta çalışan kesimin desteğini toplamıştır. 1980'den sonra parti sağa kaymaya başlamış, içlerindeki solcular daha soldaki partilere kaymışlardır. Bazıları da 1980'deki cuntaya katılmıştır. Ulusal Koalisyon Partisi, 1960'dan 1979'daki askerî darbeye kadar en güçlü partilerden biridir. ARENA, Ulusal Birlik İçin Büyük İttifak (GANA) ve Yeni Fikirler (Nuevas Ideas) Partilerine nazaran düşük bir politik etkiye sahiptir. GANA, 2010'da ARENA'dan ayrılanların kurduğu bir merkez sağ partidir. Yeni Fikirler Partisi, 2018'de FMLN'den atılan Nayib Bukele'nin kurucusu olduğu partidir. 2021 yılındaki seçimleri oldukça güçlü bir şekilde Bukele'nin yeni partisi kazanmıştır. Popülist ve sosyal reformcu bir görünüme sahiptir. Sol-sosyalist ideolojiye sahip tek parti FMLN'dir. 1980 yılında kurulmuş ve kurulurken büyük gerilla örgütlerini birleştirmiştir. İç savaşın da sol kanadını oluşturmuşlardır. Ayrıca, yeni kurulmuş sol-demokrat bir parti vardır ancak katılımı çok düşük düzeydedir. O da Demokratik Değişim Partisidir. Hristiyan Demokratların ve FMLN'nin eski solcularından kurulmuştur.

Yürütmeye uygulanan kısıtlamalar konusunda El Salvador 6 ile kodlanmıştır. Polity5 bu kodlamanın 5 ile 7 arasında bir geçiş dönemi olduğunu ifade etmektedir. Kısıtlamalar konusunda istikrarlı bir konuma geçebilirse 7 ile kodlanacaktır. 7 ile kodlanan Uruguay hesap verilebilirlik açısından en yüksek seviye olarak değerlendirilmiştir. Politik katılımın rekabetçiliği konusunda yine El Salvador geçiş dönemindeyken, Uruguay tam rekabetçi olarak vurgulanmıştır. Uruguay'ın konsolide bir demokrasiye sahip olmasının temelinde kurumsal bir deneyim yatmaktadır. Uruguay'da 1919-1933 ve 1952-1967 yılında yürütme organının tek bir kişiden değil bir kuruldan oluştuğu kolejyal sistem

uygulanmıştır[3]. Kimi zaman Uruguay'ın Latin Amerika'nın İsviçresi olarak tanımlanmasında etkili olan bu deneyim, daha sonra başkanlık sisteminde mutlak gücün tek bir merkezde toplanmasına engel olmayı amaçlayan uzlaşmacı ve çok sesli bir kültürü yerleştirmiştir. 2010-2015 arasında başkanlık yapan ve dünya çapında mütevazı kişiliği ile tanınan Tupamaroların eski gerillası José Mujica başkanlık yetkilerini kötüye kullanmamıştır.

El Salvador'un ünlü başkanı Nayib Bukele, 2019 yılında ilk seçildiği dönemde yeterli imza toplayamadığı için kendi partisini kuramamış ama buna rağmen seçimi kazanmıştır. İki senelik geçiş döneminde partisiz olarak GANA ile koalisyon yapmıştır. 2021 seçimlerinde Yasama Meclisi'nde Bukele'nin partisi Yeni Fikirler, 84 sandalyenin 56'sını ele geçirmiştir. Bukele'nin yaptığı ilk iş Başkan'ın tek dönem seçilebilme kuralını değiştirmek olmuştur. Sermaye yanlısı ve kendini dünyanın en yakışıklı başkanı olarak tanımlayan (ABC, 2019) Bukele, sağ otoriter popülizmin tipik örneğini sergilemektedir. 2019'da başkan olan Bukele, anayasaya (Md. 88) aykırı olmasına rağmen önümüzdeki seçimlerde aday olma peşindedir. Rejimin geleceği, Bukele'nin rotayı tam bir otoriteryenizme kırıp kırmayacağı önümüzdeki günlerde belli olacaktır. El Salvador, Meksika ve Brezilya defalarca sistemsel krizlere girmişlerdir. Demokratik bir çözüm üretemedikleri için askerî darbeler ve sosyal karışıklıklar ülkelerde patlak vermiştir.

Brezilya ve Meksika'nın kod değerlerinin tıpa tıp aynı olduğu görülmektedir. Katılımın rekabetçi olması konusunda yani farklı siyasi eğilimlere sahip partilerin ne oranda iktidarı ele geçirebildiği konusunda "geçiş rejimi" olarak değerlendirilmişlerdir. Birçok çıkar grubu mevcuttur, baskılanmamaktadır ama ortak çıkarlar ve makuliyet konusunda birbirleriyle uyumsuzluklar yaşamaktadırlar. El Salvador gibi Brezilya ve Meksika da geçiş rejimi olarak görülmektedir. Fakat başkanın yetkilerinin sınırlandırılması konusunda Meksika ve Brezilya'nın anayasal olarak aynı konumda oldukları söylenemez. Meksika anayasası seçilmiş başkana yasamanın sorumluluğuna giren yetkiler vermekte ve verdiği yetkilerle yürütme ve yasama arasındaki çatışmayı yürütme lehine sonlandırmaktadır. Örneğin Meksika anayasası Başkana veto yetkisi vererek, Başkan'ın veto ettiği yasanın geri dönmesi durumunda yasamanın her iki organında yasanın onay görmesi için 2/3 gibi çok yüksek bir çoğunluk aramaktadır (Meksika AY, 4.bölüm/22). Brezilya'da ise 2016 yılında devlet başkanının azledilmesi süreci yaşanmıştır. 2015 yılının sonunda doğrudan herhangi bir suçu olmamasına rağmen, Kongre'de görevden alınması gerektiği yönünde eleştirilerle birlikte Dilma Rousseff'in azil

[3] İlk denemede seçim sonucunda belirlenen kurulun, iktidar partisi üyelerinden oluşması nedeniyle arzulanan sistem uygulanamamıştır. İkinci denemede, altı üye başkanlık seçimini kazanan partiden, üç üye ikinci sıradaki partiden olmak üzere dokuz kişiden oluşan Millî Hükümet Konseyi yürütme erkini oluşturmaktaydı. Halk, sadece kurul üyelerini ve üyelerden biri konumunda olan sembolik devlet başkanını seçiyor, kurul kendi başkanını bir yıllık süre ile kendisi seçiyordu. Colegiado'nun görev süresi dört yıldı ve kararlarını mutlak çoğunlukla almaktaydı. O dönemde ekonomik açıdan sıkıntılara düşen Uruguay'daki istikrarsızlıkların sebebi olarak görülen kolejyal sistem 1966 anayasası ile kaldırılmış ve saf başkanlık sistemine dönülmüştür (Aydoğdu, 2014).

süreci başlamıştı. 2014'teki hükümet bütçesinde bir açığın fark edilmesi sonucunda, Dilma'ya yönelik şüpheler yargı nezdinde artmıştır. Hükümet bütçeleri arasında fon aktarmak Brezilya anayasasına göre suç olmakla birlikte her başkanın seçim dönemlerinde bu tür uygulamaları yaptığı gözlenmektedir. Bütçede usulsüzlük suçlamasıyla karşı karşıya kalan Dilma için zor günler başlamıştı. Kongre alt meclisinin sözcüsü Eduardo Cunha Kongre'den gelen azil tekliflerini reddetme yetkisini kendinde bulunduruyordu. Kendisine ve Brezilya Sosyal Demokrat Partisi'ne avantaj sağlayacak konumda olduğu görülüyordu. 5 Mayıs 2016'da rüşvet aldığı iddiaları ve araba yıkama operasyonunu (Operação Lava Jato) engellediği gerekçesiyle görevinden alınan Dilma Rousseff, Senato tarafından 31 Ağustos 2016'da azledilmiştir. Kendisine karşı bir meclis darbesi yapıldığını iddia etmiş ve daha sonrasında 8 yıl kamu görevinden men eden bir soruşturmadan kurtulmuştur. Devlet başkanının azledilmesi Amerika kıtasında oldukça nadir görülen bir durumdur. Azil sürecinin haklı olup olmadığı tartışmalıdır. Nitekim Dilma daha sonra siyasetten men edilme davasından beraat etmiştir. Yerine gelen Michel Temer de görevinden uzaklaştırılmış, Jair Bolsonaro'nun önü açılana kadar herkes ortadan kaldırılmıştır. Yine haklı olup olmadığı tartışmalı olan bir yolsuzluk iddiası ile İşçi Partili Lula'nın 2018 seçimlerine katılması engellenmiştir. Yine de her şeye rağmen yargı mekanizmasının işletilebilmesi dolayısıyla Brezilya ve Meksika'nın aynı kategoride değerlendirilemeyeceği öne sürülebilir. Meksika'nın Polity 5'te başkana yönelik sınırlandırmalar konusunda (xconst), 6 yerine güçlü başkanlık sistemleriyle ilişkilendirilen 5 numaralı kod ile ifade edilmesi daha yerinde olabilirdi.

Polity5'e bakarak Latin Amerika'da demokrasi konusunda iyimser yorumlarda bulunulabilir. Meksika rejimi demokrasi öncesi bir geçiş rejiminde olarak görülmektedir. Polity kodları veya demokrasi endeksi, bazı önemli demokratik olguları gözden kaçırabilmektedir. Bunlardan biri bölge yerlilerinin durumudur. Hâlâ birçok ülkede baskı altında bulunan yerliler, yerinden edilme, siyasal temsil, dil ve kültürel haklar gibi haklarından mahrum durumdadır. Jair Bolsonaro döneminde Brezilya'da Amazon ormanlarının ticarete açılmasıyla birlikte birçok yerli yerinden edilmiştir. Kendilerini ifade edebilecekleri siyasi parti mekanizmalarına sahip değillerdir. Bolivya'da Evo Morales çıkışı dışında hiçbir ülkede yerlilerin etnik, dilsel, yaşamsal faaliyetlerini dikkate alan etkili girişimler söz konusu olmamıştır. Polity5'in değinmediği bir diğer sorun uyuşturucu kartelleri ve şiddet demokrasinin içini oymasıdır. Parlamentoda seçilmiş siyasiler ve valiler büyük rüşvet ve yolsuzluk suçlarına karışmaktadırlar. Sonuç olarak Latin Amerika'da demokrasiye yönelik birçok girişim olmasına rağmen, derin tarihsel sorunları hâlâ devam etmektedir.

Freedom House ve Vanhanen Göstergesi

Freedom House'un verileri ülkelerin demokratik düzeylerini değerlendirmede oldukça sık karşımıza çıkmaktadır. ABD dış politikasına bağımlı taraflı bir gösterge olduğu yönünde eleştirilen

(Campbell, 2008) kuruluş, 1972 yılından itibaren yıllık olarak "Dünyada Özgürlük" adlı bir rapor yayınlamaktadır. Freedom House'un 2022 raporu "Otoriter Yönetimin Küresel Genişlemesi" başlığı ile yayınlanmıştır. 195 ülke ve 15 bölge için özgürlük durumu değerlendirilmiştir. Her bir ülke ve bölgeye siyasal haklar ve sivil özgürlükler ile ilgili 1'den 7'ye sıralanmış derece verilmektedir. 1 en özgürü, 7 ise en az özgürü temsil etmektedir. Ülkelerin siyasal haklar ve sivil özgürlükler için almış olduğu derecelerin ortalaması ülkeyi "Özgür", "Kısmen Özgür" ya da "Özgür Değil" olarak statü sınıflandırmasında kullanılmaktadır. Siyasal haklar ve sivil özgürlükler derecelendirmesi, daha ayrıntılı yirmi beş göstergeye ait puanlamaya dayanmaktadır.

Tablo 2: Polity5 ve Freedom House'a göre karşılaştırmalı demokrasi analizi

	EIU (2021)	**Polity (2022)**	**Vanhanen Göstergeleri (2018)**			**Freedom House (2022)**		
Ülke	Rejim türü ve demokrasi skoru	Polity5	Demokrasi	Rekabet	Katılım	Statü	Siyasal hak	Sivil özgürlük
El Salvador	Melez rejim (5,72)	8	36,9	67,0	55,0	Kısmen özgür	3	4
Meksika	Melez rejim (5,57)	8	24,4	56,2	43,5	Kısmen özgür	3	4
Brezilya	Kusurlu demokrasi (6,86)	8	21,2	46,8	45,4	Özgür	2	3
Uruguay	Tam demokrasi (8,85)	10	30,2	43,4	69,6	Özgür	1	1

Kaynak: Polity5, 2022; Vanhanen, 2018; Freedom House, 2022; The Economist, 2022

Freedom House verilerine göre Brezilya ve Meksika sivil özgürlükler kategorisinde son iki yılın raporunda daha olumsuz bir görünüm sergilemiştir. Brezilya'yı Meksika'ya nazaran daha demokratik kılan özelliklerden birisi siyasal partilerin uzlaşmacı stratejileri ve parti ile lider arasındaki gevşek bağdır (Espindola, 2002; Szwarcberg, 2014). Raporda, Bolsonaro'nın 2022 seçimleri için yaptığı güvenilmezlik spekülasyonuna yer verilmiştir. El Salvador'un da son üç yılın raporunda kötüleşme gözlenmektedir. Demokrasilerdeki düşüş ve otoriter yönetimlerin yükseldiğinin vurgulandığı son raporda Bukele'nin göreve geldiği 2019'dan itibaren El Salvador'daki gerilemeden bahsedilmiştir. 2021'de yasama üstünlüğünü kazandıktan sonra, Bukele hükümetinin, yürütme gücünü kontrol etmeyi amaçlayan demokratik kurumları sistematik olarak baltaladığı belirtilmiştir.

Vanhanen Demokrasi Endeksi, Tatu Vanhanen tarafından 1970'lerin başında hesaplanan Rekabet ve Katılım olmak üzere iki ayrı endeks ve birleşiminden oluşan göstergedir. Her ikisi de seçim

verilerinden hesaplanmakta ve demokrasi endeksi olarak birleştirilmektedir. Rekabet endeksi, parlamentoda yer alan en büyük parti dışındaki partilerin ve bağımsızların sahip olduğu oy veya sandalye yüzdesinden oluşur. Katılım endeksi ise seçimlerde oy kullanan nüfusun yüzdesidir. (Vanhanen, 2018). Demokrasi endeksi rekabet ve katılım değerinin çarpımının 100'e bölünmesinden elde edilir. Vanhanen'in çalışması diğer demokrasi ölçülerine göre daha basit bir gösterge geliştirmeyi hedeflemiştir. Seçimlerde katılım ve rekabet boyutuna eşit ağırlık verilmesi en çok eleştirilen yön olmuştur.

SİYASAL KRİZLER VE HÜKÜMET SİSTEMİ

Latin Amerika'da gerçekleşen başkanlık krizleri birçok akademisyen tarafından çalışılmıştır. Sistemsel başkanlık krizi bir başkanın demokratik sistem değişmeden zamanından önce görevden ayrılması ya da yargı yoluyla ayrılmak zorunda kalmasıdır (Álvarez ve Marsteintredet, 2010). Çoğu zaman bir veya birkaç yolsuzluk vakası hükümet krizlerine eşlik etmiştir. Latin Amerika'da demokratikleşme dalgası 1980'lerden itibaren hissedilmeye başlanmıştır. Askerî rejimler yerini sivil yönetimlere bırakmıştır. Latin Amerika'da pretoryen geleneğin on dokuzuncu yüzyıl bağımsızlık mücadelesine dayanan bir geçmişi vardır. Sivil yönetimler iktidara geldikten bir süre sonra siyasi krizler içine girmiştir. Arjantin, Bolivya, Brezilya, Dominik Cumhuriyeti, Ekvador, Guatemala, Paraguay, Peru ve Venezuela hükümet krizleri yaşayan devletlerdir. Fakat çoğu zaman hükümet krizi başkanlık sisteminin dinamiklerinden değil, siyasal sistemi etkileyen diğer nedenlerden dolayı gerçekleşmiştir.

1989'da Brezilya'da iktidara gelen Fernando de Collor dönemi, Latin Amerika'da daha sonra yine karşılaşılacak olan hükümet krizlerine ideal bir tip oluşturur. Collor dönemi 3 yıla yakın bir dönem sürmüş ve askerî yönetim onun başkanlığında resmen sona ermiştir. Fakat iktidar dönemi Brezilya'ya hiçbir şey katmadığı gibi büyük bir skandalla son bulmuştur. İktidara gelmeden önce yolsuzlukla savaşta medyatik bir rol alan Collor, bir yolsuzluk operasyonuyla görevini bırakmak zorunda kalmıştır. Skandal 1992'nin ortalarında kardeşi Pedro Collor'un, abisinin yolsuzluklarını ortaya çıkarmasıyla başlamıştır. Pedro, Fernando'nun kokain kullandığını ve ortağı vesilesiyle onun zimmetine para geçirdiğini kanıtlamıştır. Altı aylık soruşturma sonucunda Collor ailesinin abartılı lüks hayatı gözler önüne serilmiştir. Aralık 1992'de Kongre, Collor'u görevden almış ve bu onu Amerika kıtasında görevinden alınan ilk başkan yapmıştır. Brezilya için ikinci azil 2016'da yaşanılan Dilma Rousseff'in azlidir. Her ne kadar haksız bir şekilde görevinden alınmış gibi görünse de bir başkanlık sistemi krizidir. Ayrıca yakın tarihte Bolivya'da bir örnek daha yaşanmıştır. 2019 yılında Bolivya'da düzenlenen genel seçimlerde Evo Morales'in 17 yıllık iktidarı sona ermiştir. Fakat Morales'in yenilgiyi hileli bir şekilde saklayıp kendi başkanlığını devam ettirmeye çalıştığı ortaya çıkmıştır.

Her şeye rağmen Brezilya'daki siyasal sistemin demokrasi endeksindeki konumu Meksika'nınkine göre daha iyidir. Brezilya'yı Meksika'ya nazaran daha demokratik kılan özelliklerden birisi siyasal partilerin uzlaşmacı stratejileridir. Parti ve lider arasındaki ilişki gevşek olduğu için meclisteki parti temsilcilerinin karar alması otonom bir şekilde gerçekleşebilir. Bolsonaro örneği parti ve lider arasındaki gevşek ilişki türünü ortaya koymaktadır. Bolsonaro'nun başkanlık yolculuğu 2016 yılında Sosyal Hristiyan Partisi'ndeyken başlamıştır. Adaylığını bu partiden açıklayan Bolsonaro, daha sonra bu partiden ayrılarak Sosyal Liberal Parti'ye katılmış ve oranın adayı olarak başkan seçilmiştir. 2019 yılında parti içi anlaşmazlıklar sonucu partiden ayrılan Bolsonaro partisiz olarak Başkanlık görevini sürdürmektedir. Partisiz olmasına rağmen, görevini sürdürebiliyor olması Brezilya'daki yasama ve yürütme arasındaki ilişkiyi açıkça ortaya çıkarmaktadır. Bolsonaro ne kadar zor da olsa bir şekilde yasama üzerinde çeşitli kısa süreli koalisyonlar kurabilmektedir. Başkanlar da kendi partilerinden gelecek fireleri parlamentodaki diğer partilerin milletvekilleriyle anlaşarak kapatmaya çalışmaktadır. Ayrıca parlamenter sistemlerdeki koalisyonlarda olduğu gibi Brezilya'da da kabinelerin içinde farklı partilerden kişilerin olduğu görülmektedir. 2003 ve 2010 arasındaki Lula hükümetinde, serbest piyasa yanlısı, liberal bir iş adamı olan José Alencar başkan yardımcısı görevini sürdürmüştür. 2022 yılındaki seçimlerde aday olacak olan Lula'nın başkan yardımcısı adayı yine merkez sol bir görüşe sahip, ideolojik görüşleri açısından Lula'ya tıpta tıp benzemeyen Geraldo Alckmin'dir. Alckmin 2006 yılında Lula'ya karşı başkanlık yarışına girmiş ve ikinci turda Lula'ya kaybetmiştir. Fakat Brezilya'nın siyasal parti sistemi adeta iki tarafı keskin bıçak gibidir. Yolsuzluk söz konusu olduğunda da birçok farklı partiden yetkililerin bir araya gelebildiği görülmektedir. "Araba Yıkama Operasyonu" kapsamında farklı partiler arasındaki kirli ilişkiler de buna örnek olarak gösterilebilir.

Juan Linz'in başkanlık sistemleriyle ilgili tezinin ilgili ülkelerde işlediğini görmekteyiz. Juan Linz'e göre başkanlık sistemleri yasama ve yürütmenin doğrudan seçilmesi ve sabit görev süresi dolayısıyla istikrarsız yönetimlerdir çünkü parlamenter sistemlerdeki gibi güvenoyu vasıtasıyla seçimlerin yenilenme olasılığı yoktur (Linz ve Valenzuela, 1994). Bundan dolayı azil gibi daha kaotik bir yol seçilmektedir. Azil Latin Amerika ülkelerinde demokratik denetim açısından sıkça kullanılan yöntemlerden biri olmuştur. Azil ve güvenoyu yöntemini karşılaştıracak olursak, güvenoyu hükümetin göreve başlamadan önce parlamentodan aldığı "izin" anlamına gelir, azil ise hükümetin göreve başladıktan sonra görevde kalmak için "icazet" alması ile ilgilidir. Azil opsiyonel bir durumdur, yani hükümetin veya bir üyesinin azle sebep olabilecek bir suçu veya durumu bulunmuyorsa bu yöntem kullanılamaz. Güvenoyu ise parlamenter sistemlerde hükümetin görevine başlaması için yapılması gereken zaruri bir yöntemdir. Azil, Latin Amerika ülkelerinde sıkça karşılaşılan bir durumdur. Azlin işletildiği yakın zamandaki örneklerden biri Ekvador'dadır. Ekvador Devlet Başkanı Guillermo Lasso'ya karşı Ekvador yerlilerinin öncülük ettiği toplumsal protestolar uzun süredir sürüp gitmekte ve bazı ölümlere de sebebiyet vermekteydi. Bunun üzerine muhalefet, Lasso'nun protestoları iyi idare

edemediğini gerekçe göstererek parlamentodan azil talebinde bulundular. Lasso çok az bir farkla azledilmekten kurtulmuştur (Perfil, 2022). Görüldüğü gibi azil seçeneği istisnai bir hal niteliği taşımamaktadır. Protestoları kötü yönettiği gerekçesiyle bile bir Başkan görevden alınmayla karşı karşıya kalabilmektedir.

İki yöntem de demokratik bir denetim mekanizmasıdır ancak Latin Amerika özelinde güvenoyu olmaması demokratik geçişlerde bölge demokrasisine katkıda bulunmuştur. Seçilen hükümetlerin göreve başlaması konusunda bu tür bir kolaylığın olması, Przeworski'nin bahsettiği demokrasiye geçiş denemelerinin sayısının artmasına sebebiyet vermiştir. Öte yandan gerek sağdan gerekse soldan çağdaş akımların güç kazanması Latin Amerika siyasetinde diğer bölgelere göre daha sık yaşanmaktadır. 2000'lerin başında tüm dünyada uygulanan neoliberal politikaların başarısızlığı neticesinde, soldan gelen tepki ancak Latin Amerika'daki "Pink Tide" ile açığa çıkmıştır. Latin Amerika'nın birçok yerinde neoliberal politikalar uygulayan hükümetler devrilirken yerlerine sol tandanslı hükümetler geçmiştir. 2000'lerin başında dünyanın başka bir yerinde solun bu derece yükselişi gözlenmemiştir. Bunu kolaylaştıran etmenlerden biri şüphesiz Başkanlık sisteminde güvenoyu mekanizmasının olmamasıdır. Çünkü seçilen kişiler parlamento çoğunluğuna bakılmaksızın kabinesini kurup göreve başlayabilmektedirler. Örneğin Brezilya'da 2002 yılında yapılan parlamento seçimlerinde Lula'nın İşçi Parti'si 513 üyeli Temsilciler Meclisi'nde 91 sandalye kazanmıştı. Kaldı ki bu İşçi Partisi'nin tarihi rekorudur. Başkanlık seçimlerinde ilk turda yüzde 46,4 ikinci turda ise 61,3'lük bir oy ile kazanan Lula olmuştur. Brezilya'da parlamenter sistem olsaydı 513 üyeli bir mecliste 91 sandalyeye sahip bir partinin kuracağı hükümetin güvenoyu alması oldukça zor olurdu. Bu durum yükselen sol siyasete ket vurabilirdi. Benzer bir durum Chávez için 2000 Venezuela parlamento seçimlerinde görülebilir (Election Guide, 2022).

Meksika'da, başkanlık krizi diye adlandırılan tanıma ters düşen bir deneyim yaşanmıştır. 1980'li yıllarla başlayan devletin borç krizi, Meksika devletinin özelleştirmelere ve kamu harcamalarında kısıtlamalara gitmesine yol açmıştır. 1929'dan itibaren iktidarı elinde bulunduran Kurumsal Devrimci Parti (PRI)'nin yönetimine son veren olaylar silsilesi bu yıllarda başlamıştır. Ekonomik alandaki reformları siyasi alandaki reformlar takip etmiştir. Neoliberal politikalar sonucu ekonomik olarak dışa açılma, dış ülkelerin gözlerini Meksika hukukuna çevirmesine sebep olmuştur. Tarihsel olarak burjuva sınıfı kendilerine korunaklı bir ortam sağlayacak modern hukukun ortaya çıkmasında rol oynamıştır. Meksika'da da yine aynı tarihsel dinamik etkili olmuş, bir çıkar grubuna devlet tarafından hukuki garantiler sağlanmaya çalışılmıştır. Meksika ekonomik olarak dışa açılıp yabancı yatırımcıyı çektikçe, yeni bir çıkar grubu neoliberalizme yürüyen Meksika'nın içinde doğmuştur. Nihayet siyasi reformların yapılmasını yabancı yatırımcı ve Meksika'daki orta sınıf sağlamıştır. Siyasi reformlardan en önemlisi seçim güvenliğiyle ilgili olan Federal Seçim Enstitüsü'ne (IFE) tam özerklik tanınmasıdır. 1996 yılında

seçim güvenliğini kontrol eden artık federal hükümet değil, tarafsız bir kurumdu. 1997 yılında ilk kez PRI Temsilciler Meclisi'nde çoğunluğu kaybetmiş (Aguilar, 2021), 2 Temmuz 2000 tarihinde PRI'nın 71 yıllık iktidarı son bulmuştur. Birlik Kongresi'nde çoğunluğa sahip olmayan Ulusal Hareket Partisi (PAN) adayı Vicente Fox, Meksika Başkanı olmuştur. Meksika eğer parlamenter sistemle yönetilseydi Fox hükümeti güvenoyu alamayabilirdi.

Parlamenter hükümet sisteminin en kırılgan tarafı hükümetin parlamento tarafından düşürülebilmesi ve yeni hükümetin çabuk kurulamamasıdır. Latin Amerika ülkelerinde parlamenter sistemin uygulanabilirliği ve işlerliği bu yönden de tartışmaya açıktır. Bu bağlamda 71 yıllık hâkim parti PRI iktidarının sonuna başkanlık sisteminin dinamikleri sayesinde gelinmiştir. Ek olarak Meksika'nın 1917 anayasası Başkan'ın bazı yetkilerini sınırlandırmaktadır. Kararnameleri ile ilgili anayasal başvuru yolu açıktır. Buna rağmen 71 yıllık iktidar sürecinde PRI'lı başkanların kararnamelerinin bir tanesi bile yargı yolundan geri dönmemiştir. Meksika'daki ana sorunun yazılı anayasayı uygulama olduğu görülebilmektedir. Sayılan sebepler Meksika'da halkın kurumlara güvensizliğini de körüklemektedir. Yapılan araştırmalara göre Meksika'da demokratik kurumlara ve politikaya güven Latin Amerika'daki en düşük seviyededir (O'Neil, Fields ve Share, 2018). Duyulan güvensizlik neticesinde seçmenler, oyunun kurallarını değiştirecek ancak statükonun temel unsurlarına da zarar vermeyecek, halk-elit ayrımına giden, yolsuzluk karşıtı sloganlar atan ve temelinde bu zamana kadar hakkı yenmiş bir toplumsal grubun tekrar politikada yükselmesi gerektiğini vaat eden politikacılara yönelmektedir. Tüm bunlar Meksika'da Obrador gibi The Economist'in illeberal popülist olarak tanımladığı bir figürü yükseltmiştir. Yolsuzluk karşıtı sloganlarına rağmen, geçtiğimiz günlerde Obrador'un oğlu José Ramón López Beltrán'ın bir yolsuzluk operasyonunda ismi geçmektedir (Latin News, 2022).

Gelir adaletsizliğinin en yoğun yaşandığı Latin Amerika ülkelerinden birisi olan El Salvador'da başkanlık krizlerinden ziyade demokrasi krizinden bahsedilebilir. Kanlı bir iç savaş ve devlet terörü süreci geçiren El Salvador'un, toprak oligarşisi ve askerî cunta ittifakı ile uzun yıllar yönetilen bir devlet olduğu söylenebilir. 1970'lerin ikinci yarısında işçi ve topraksız köylü hareketleri de dâhil olmak üzere sol örgütler ülkede birleşmeye başlamıştır. 1979'da yanı başındaki Nikaragua'daki diktatörlüğe karşı Sandinistaların zaferi, El Salvador'da da silahlı mücadeleyi teşvik etmiştir. ABD destekli darbeler dönemi ve uzun süren iç savaş ancak 1992'de sona ermiş ve 1994 yılında ilk kez geniş katılımlı adil görünen seçimler yapılmıştır. Ekonomik ve politik reform süreci başlamıştır.

El Salvador gibi uzun otoriteryen dönem geçirmiş bir ülkeden beklenmeyecek şekilde, iç savaşın solcu gerilla ittifakı bir Barış Anlaşması neticesinde Farabundo Martí Ulusal Kurtuluş Cephesi (FMLN) adı altında bir siyasi parti kurarak, kendilerini siyasal hayata adapte etmiştir. FMLN, Milliyetçi Cumhuriyet İttifakı-ARENA ile birlikte 2019 yılına kadar 30 yıldır süren iki partili sistemin bir parçası olmuştur. FMLN adayları, 2006'da San Salvador belediye başkanlığını, 2009'da devlet başkanlığını

(Mauricio Funes) kazanmıştır. Ancak iç savaş sonrası El Salvador demokrasisi sorunlu olmuştur. El Salvador şiddet oranlarının tarihsel olarak çok yüksek olduğu bir ülkedir. Sosyal ve ekonomik reformlar olmasına karşılık, siyasi kurumlara güveni azalan halkın seçimlere ilgisi de zamanla azalmıştır. Eski iç savaşın taraflarının ideolojik olarak kutuplaştığı (Azpuru, 2010) siyasi kurumsal alanda, çoğunlukçu sistemin kazananı kaybedene güven vermemiştir. José Miguel Cruz (Cruz, 1998) barış sürecinin sıradan insanın gündelik hayatını etkilemediğini, kendilerini hâlâ sosyal ve ekonomik hayattan dışlanmış olarak hissettiklerini söylemektedir. El Salvador demokrasisinin altını oyan bir diğer sorun kazananın her şeyi aldığı yerel seçimlerdir. Kazanan listeler tüm belediye ofislerini devralırlar (Wood, 2012). Sonuç olarak El Salvador'da sistemsel bir krizden söz edemeyiz. El Salvador'un temel sorunlarının ekonomik, politik ve anayasal olduğu açıkça görülebilmektedir. 1994'ten sonra uzunca bir süre ARENA'nın adayı Başkanlık seçimini kazanmıştır fakat ülkede gerçekleşen son üç Başkanlık seçimini ARENA kazanamamıştır. Merkezdeki geçişken oylar, başka bir alternatif doğduğunda şans verilebileceğini (Azpuru, 2010) göstermiş ve Nayib Bukele çıkışı bunu ispatlamıştır. Temelde Linz'in bahsettiği şekilde bir başkanlık sistemi krizi yaşanmamıştır.

"Latin Amerika'nın temel sorunlarından biri başkanlık hükümet sistemidir" önermesini yanlışlayan bir diğer örnek başkanlık sistemi ile sağlam bir demokrasiyi oturtmuş olan Uruguay'dır. Uruguay, The Economist'in demokrasi endeksine göre Latin Amerika-Karayipler'deki tek tam demokrasidir. Başkanlık sistemiyle yönetilip kusurlu, melez veya otoriteryen yönetimlere sahip birçok Latin Amerika devleti olmasına karşılık, başkanlık sistemiyle yönetilip de tam demokrasiye sahip tek devletin Uruguay olması bir anomali olarak değerlendirilebilirdi. Fakat diğer örneklerde de görüldüğü üzere hükümet sistemi tek başına kriz sebebi olmadığı gibi demokrasi için de bir garanti teşkil etmez. Başkanlık sistemi ve demokrasi ilişkisinin ters bir korelasyona sahip olduğu fikri şüphelidir çünkü parlamenter sistemle yönetilen ve kusurlu demokrasilerin sayısı da dünya genelinde oldukça fazladır. Parlamenter sistemin krizleri de birçok kez tartışılmış hatta "rasyonalleştirilmiş, iyileştirilmiş veya güçlendirilmiş parlamanterizm konusu gündeme gelmiştir. Uruguay'ın tam demokrasi olmasındaki anayasal etkenler nelerdir? Öncelikle Senatörler ve Temsilciler Meclisi üyeleri çift eşzamanlı oy sistemiyle seçilmektedir. Seçmen oy vereceği partinin gösterdiği adaylar içinden istediği adaya oy verebilmektedir. Birçok ülkede uygulanan ön seçim sistemlerinde olduğu gibi seçmenlere, oy vereceği üyeler için özel seçim hakkı tanımaktadır. Başkan ve Başkan yardımcısı adayları da Uruguay'da ön seçimle belirlenmektedir. Seçime katılım sayıları da yüksek derecededir. Katılımın yüksek olması bize seçmenlerin kurumlara güvendiğini göstermektedir. İkinci olarak Uruguay örneğinin özelliklerinden biri, bakanların göreve başlamak için Senato'nun zımni onayına sahip olmaları ve görev süreleri boyunca parlamento güvenine tabi olmalarıdır (Altman, 2001). Uruguay'da Partido Nacional ve Colorado Partisi uzun dönem baskın iki parti konumunda kalmıştır. Ama 1984'te askerî yönetimin gitmesinden sonra parti sistemlerinde çok geniş bir spektrum oluşmuştur. Tüm partilerin içinde birçok farklı dünya

görüşüne sahip insan bulunmaktadır. Muhafazakâr sağcı kimliğiyle bilinen Colorado Partisi'nin içinde Batlismo Radical isimli liberteryen bir fraksiyon mevcuttur. Eski Tupamarolar'ın da desteğiyle yükselen Frente Amplio, Uruguay'ın sol hareketinin tüm fraksiyonlarını içinde bulundurmaktadır. Seçilenler içlerindeki farklı görüşlerin sayesinde seçimi kazandıklarının farkında olduğu için farklı görüşlerin isteklerini göz ardı edemezler. Sonuç olarak toplumun geniş bir kesimini içine alan politikalar yürütmek zorundadırlar. Başkanlar, bakanların üstü kapalı olarak parlamentoya karşı sorumlu görülmeleri ve çoğu zaman Senato ve Temsilciler Meclisi'nde çoğunluğu elde edememeleri nedeniyle büyük koalisyonlara girişmektedirler.

Çalışmada El Salvador ve Uruguay ile Brezilya ve Meksika karşılaştırmalı olarak J.S. Mills'in (Mills, 1843) En Benzeyen Sistemler Modeli'ne göre ele alınmıştır. El Salvador ve Uruguay'ın küçük ölçekli ve üniter olmaları nedeniyle siyasal sistemleri benzeşmesine karşılık demokrasi düzeylerinin birbirinden çok farklı olduğu açıkça gözükmektedir. Siyasal sistemlerinin birbirlerine benzemesine karşın, demokratik düzeylerinin neden farklı olduğu Polity5 ölçeğinden anlaşılmaktadır. Polity5'te El Salvador siyasetinde ordunun etkisi görünür biçimde etkili iken Uruguay'ın 1973 yılındaki askerî darbesi dışında siyasi hayatı kesintiye uğramamıştır. Ordunun siyaset üzerindeki bu türden etkisi El Salvador halkı için demokratik sisteme güvensizlik yaratan etmenlerden biri olabilir. Nitekim El Salvador'da seçimlere katılım oranları Uruguay'a göre düşük seviyededir (Idea, 2021A). İkinci olarak farklı sonuç üreten etmen ise daha önce bahsettiğimiz "siyasal kültür" meselesidir. Uruguay'da uzlaşmacı ve çok sesli bir siyasi arena mevcutken, El Salvador siyaseti uzlaşma kültürü olmayan, parti sayısı görece olarak iyi durumda ancak dar bir siyasi yelpazeye sıkışmış durumdadır. El Salvador'da şiddet siyasi ve toplumsal olarak uzlaşma kültürünün oluşmasında engel teşkil etmektedir. Son zamanlarda El Salvador'daki polis ve asker şiddeti BM verilerine göre artmış bulunmaktadır (UN News, 2022).

Brezilya ve Meksika, büyük ölçekli ve federatif yönetimlere sahip benzer sistemler olarak karşılaştırılmıştır. Fakat bu karşılaştırma sonuçları bakımından Uruguay ve El Salvador'unki gibi ayrı sonuçlar vermemektedir. Nitekim illiberal popülist olarak nitelendirilen Bolsonaro ve Obrador başkanlık görevlerini yürütmektedirler. İkisini de iktidara taşıyan ana etmenler yolsuzluk karşıtlığı ve artan toplumsal şiddet vakalarıdır. Ayrıca Polity5 verilerinden iki ülkenin defalarca iç kargaşalar yaşadığı görülebilir. Her ne kadar Meksika'da PRI'nın onlarca yıllık istikrarlı görünen bir yönetimi bulunsa da, demokrasilerde tek partilerin bu kadar uzun süre yönetimde kalması zaten demokrasinin mantığına tezat oluşturmaktadır. Dahl (1971) poliarşisinde muhalefetin yönetime gelip gelememesi temel koşuldur. Meksika'da uzunca yıllar muhalefetin etkin varlığı gözlenmemiştir. PRI gerek yerelde gerekse merkezde kurduğu klientalist parti kültürüyle kendini ayakta tutmuştur. Brezilya'da böyle uzun dönemli bir tek parti yönetimi görülmemektedir. Onu Meksika'dan üstün kılan etmen siyasi arenadaki daha önce

bahsedilen çok seslilik ve uzlaşı ortamıdır. Ancak Brezilya demokrasisinin görece üstün konumuna rağmen, sonuçları itibariyle Meksika ve Brezilya arasında büyük bir farklılık gözlenmemiştir.

SONUÇ

Bir ülkenin demokrasi düzeyini belirlemek için çalışmada ele alınan demokrasi endekslerinde görüldüğü gibi birçok etmen vardır. Siyasal kültür, siyasal katılım, eşit ve rekabetçi seçimler, demokratik geçişler, muhalefetin fikirlerini ve vaatlerini özgürce duyurabileceği zeminler bulunması, anayasada bulunan güçler ayrılığı ve nihayetinde anayasaya riayet edilmesi ele alınan endekslerde demokrasilerin ölçülmesinde kullanılan değerler olarak özetlenebilir. Çalışmada bu değerlerin seçilen ülkelerde ne durumda olduğu tespit edilmiştir. Siyasal krizler bölümünde ise dört ülkenin yukarıda ifade edilen değerlerle ilgili sorunlar yaşadığı güncel ve tarihsel olaylar incelenmiştir. Meksika örneğinde görüldüğü üzere Başkanlık hükümet sistemi PRI'nın onlarca yıllık iktidarını yıkmakta kolaylaştırıcı bir etmen olmuştur. Nitekim bu kolaylık Latin Amerika siyasetinin uçlarında bulunan sağ ve sol akımlarının güç kazanmasında önemli rol oynamıştır. 2000'lerin başında dünyanın birçok yerinde neo liberal politikaların güç kazanmasıyla parlamentolarda merkez partiler güç kazanırken, aynı yıllarda Latin Amerika bir sapma oluşturmuş ve bünyesinden 21.yüzyıl sosyalizmini doğurmuştur. Öte yandan bölge Başkanlık hükümet sistemi uygulanan Uruguay gibi tam demokrasi olarak adlandırılan bir örneğe de sahiptir. Anayasalara riayet edildiği ve uzlaşı ortamının sağlanabildiği siyasal sistemler hükümet sistemine bakılmaksızın Latin Amerika'da her daim demokrasiyi yaratacaktır. Tüm bunlar göz önünde bulundurulduğunda, Latin Amerika ülkelerinde uygulanan Başkanlık sistemiyle ülkelerin demokrasi düzeyleri arasında net bir ilişki saptanmamıştır.

YAZAR BEYANI / AUTHOR STATEMENT

Yazarlar makaleye ortak olarak katkıda bulunduğunu bildirmiştir. Yazarlar herhangi bir çıkar çatışması bildirmemiştir.

KAYNAKÇA

ABC (25 Haziran 2019). Bukele se describe como «El Presidente más guapo y cool del mundo mundial» en su Twitter. *ABC.* https://www.abc.es/internacional/abci-bukele-describe-como-presidente-mas-guapo-y-cool-mundo-mundial-pagina-twitter-201906251602_noticia.html (Erişim tarihi:3 Temmuz 2022).

Aguilar, L. A. (2021). Son bölüm 1929-2015. E. U. Gezgin (Der.), *Meksika'nın yeni kısa tarihi* içinde (s. 321). Ankara: Ankara Üniversitesi Latin Amerika Çalışmaları Araştırma ve Uygulama Merkezi.

Altman, D. (2001). The politics of coalition formation and survival in multiparty presidential regimes. *Party Politics, 6*(3), 259–283.

Azpuru, D. (2010). The salience of ideology: fifteen years of presidential elections in El Salvador. *Latin American Politics and Society, 52*(2), 103-138.

Álvarez, M. E., & Marsteintredet, L. (2010). Presidential and democratic breakdowns in Latin America: Similar causes, different outcomes. M. Llanos, & L. Marsteintredet (Editörler), *Presidential Breakdowns in Latin America* içinde (s. 33-52). New York: Palgrave Macmillan.

Aydoğdu, Y. (2014). Kolejyal yürütme uygulamaları: 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti ve Uruguay örneği. *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, (4), 93-113

Biblioteca Virtual Miguel de Cervantes. (t.y.). https://www.cervantesvirtual.com/: https://www.cervantesvirtual.com/obra-visor/doctrina-del-libertador--0/html/ff6f5f94-82b1-11df-acc7-002185ce6064_29.html (Erişim Tarihi: 2 Temmuz 2022).

Brazil de Fato. (7 Temmuz 2022). Lula podría ganar en primera vuelta si las elecciones fueran hoy, según encuestas. *Brazil de Fato.* https://www.brasildefato.com.br/2022/07/07/lula-podria-ganar-en-primera-vuelta-si-las-elecciones-fueran-hoy-segun-encuestas (Erişim tarihi: 20 Temmuz 2022).

Campbell, D. F. (2008). *The basic concept for the democracy ranking of the quality of democracy*. Wien: Social Science Open Access Repository (SSOAR).

Cruz, J. M. (1998). Elecciones y pensamiento social: opinión pública en los comicios 97. H. D. Hirezi (Editör), *Las elecciones de 1997: Un Paseo más en la transición* içinde (s. 79-158). San Salvador: FLASCO.

Dahl, R. A. (1971) *Polyarchy: participation and opposition*. New Haven, CT: Yale University Press.

Dahl, R. A. (2010). *Demokrasi üzerine*. (Çev: B. Kadıoğlu). Ankara: Phoenix. (Eserin orijinali 1998'de yayımlandı).

Election Guide (2011). *Election guide-democracy assistance and election news.* https://www.electionguide.org/elections/id/1293/ (Erişim tarihi: 17 Temmuz 2022).

Espindola, R. (2002). Political parties and democratization in the Southern Cone of Latin America. *Democratization, 9*(3), 109–130.

Freedom House. (2022). *Freedom in the world: Comparative and historical data files* https://freedomhouse.org/report/freedom-world (Erişim tarihi: 04.07.2022).

Hellinger, D. C. (2015). *Comparative politics.* New York: Routledge.

Idea. (2021a). *Institute for democracy and electoral assistance.* https://www.idea.int/data-tools/country-view/273/40 (Erişim tarihi: 12 Temmuz 2022).

Idea. (2021b). *Institute for democracy and electoral assistance.* https://www.idea.int/data-tools/country-view/296/40 (Erişim tarihi: 12 Temmuz 2022).

Latin News. (15 Şubat 2022). Mexico Lopez Obrador's Son Sparks More Corruption. *Latin News.* https://www.latinnews.com/component/k2/item/91700.html?period=2022&archive=3&Itemid=6&cat_id=827503:mexico-lopez-obrador-s-son-sparks-more-corruption-concerns#loginlogout_form (Erişim tarihi: 16 Temmuz 2022).

Linz, J. J. (1994). Presidential or parliamentary democracy: does it make a difference? J. J. Linz, & A. Valenzuela (Editörler), *The Failure of Presidential Democracy* içinde (s. 3-87). Baltimore: MD: Johns Hopkins University Press.

Lipset, S. M., & Rokkan, S. (1967). Cleavage structures, party systems, and voter alignments. *Free Press*, 1-64.

Llanos, M., & Marsteintredet, L. (2010). *Presidential breakdowns in Latin America.* New York: Palgrave Macmillan.

Made, T. A. (2010). *A brief history of Brazil.* New York: Union College.

Mainwaring, S. (1990). Presidentialism in Latin America. *Latin American Research Review*, *25*(1), 157-179.

Mill, J.S. (1843) *A system of logic*, London: Longman.

O'Neil, P. H., Fields, K., & Share, D. (2018). *Cases in Comperative Politics.* New York: W. W. Norton & Company.

Özmen, Y. P. (2019). hükümet sistemlerinin sosyoekonomik göstergelere göre karşılaştırılması: Latin Amerika, Asya ve Doğu Avrupa Ülkeleri. Ankara: İmaj.

Perfil. (26 Haziran 2022). El presidente de Ecuador se enfrenta a la oposición en un juicio político. *Perfil.* https://www.perfil.com/noticias/bloomberg/bc-presidente-ecuador-se-enfrenta-a-oposicion-en-juicio-politico.phtml (Erişim tarihi: 12 Temmuz 2022).

Polity5 (2018). *Polity5: Regime authority characteristics and transitions datasets* (Polity5d Polity-Case Format, 1800-2018). Vienna: Center for Systemic Peace.

Polity5 (2022). Polity5. *Center for systemic peace-integrated network for societal conflict research:* INSCR. https://www.systemicpeace.org/polityproject.html (Erişim tarihi:3 Temmuz 2022).

Przeworski, A. (2009). The mechanics of regime instability in Latin America. *Journal of Politics in Latin America*, *1*(1), 5-36.

Reuters (13 Kasım 2019). Brazil's Bolsonaro to quit divided PSL party, found new one. *Reuters.* https://www.reuters.com/article/us-brazil-politics-idUSKBN1XM2NV (Erişim tarihi: 1 Temmuz 2022).

Szwarcberg, M. (2014). Political parties and rallies in Latin America. *Party Politics*, *20*(3), 456-466.

The Economist (2021). *Democracy Index 2020: In sickness and in health?*: The Economist Intelligence Unit (The EIU).

The Economist (2022). Democracy Index 2021: The China challenge. *The Economist Intelligence Unit (The EIU)*.

The Economist (9 Şubat 2022). A new low for global democracy. *The Economist*. https://www.economist.com/graphic-detail/2022/02/09/a-new-low-for-global-democracy (Erişim tarihi: 1 Temmuz 2022).

Todd, W. (1969). *Analytical Solipsism*. The Hague: Springer Netherland.

UN News. (2022, Nisan 5). El Salvador: Response to the rise in gang killings 'cruel and inhuman'. *UK News.* https://news.un.org/en/story/2022/04/1115562 (Erişim tarihi: 17 Temmuz 2022).

Vanhanen, T. (2018). FSD1289 measures of democracy 1810-2018 Version 8.0 (2019-06-17). *Finnish Social Science Data Archive.* https://services.fsd.tuni.fi/catalogue/FSD1289?tab=download&lang=en&study_language=en, https://urn.fi/urn:nbn:fi:fsd:T-FSD1289 (Erişim tarihi: 4 Temmuz 2022).

Wood, E. J. (2012). Challenges to Political Democracy. F. Hagopian, & S. P. Mainwaring (Editörler), *The Third Wave of Democratization in Latin America* içinde (s. 179-201), Cambridge: Cambridge University Press.